

4.2. ERKEN ARKAİK DÖNEM DOR TAPINAKLARI (MÖ 720/700-620)

1-Isthmia Poseidon Tapınağı	MÖ 650
2-Thermos/ Thermum Apollon C Tapınağı	MÖ 625
3-Argos Hera Tapınağı	MÖ 650-MÖ 600
4-Tegea Athena Elea Tapınağı	MÖ 7. yy

1-ISTHMIA POSEİDON TAPINAĞI (MÖ 650):

(DIA) Isthmia, her zaman depremlerle sarsılan Peloponnesos'u (Mora yarımadası) Attika ana karasına bağlayan yarımada (Isthmos) üzerinde yer alır. Isthmia önceden beri Poseidon'a ait bir bölgedir. Korinth'in mitolojik kralı olan Sisyphos, burada efsaneye göre denizlerin hâkimi, toprağı sallayan (deprem çıkarıcı) Poseidon için bir kutsal alan inşa etmiştir. (DIA) 1952 yılında beri Oscar Broneer tarafından kazılan bu yer, modern Korinth kanalının doğu ağzında yer alır. (DIA) Söz konusu Korinth kanalı Periander (MÖ 7. yy), Demetrios Poliorketes (MÖ 336-283), Caesar ve Caligula tarafından açılması planlanmış ve inşasına Nero Dönemi'nde başlanmıştır. Ancak 1881-1893 yıllarında tamamlanmıştır (6,346 km).

(DIA) MÖ 11. yy itibarıyla faal olduğu bilinen kutsal alanda, MÖ 7. yy ortalarına tarihlenen ilk yapı evresinde, duvarların tamamı taştan inşa edilmiştir. MÖ 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen tapınaktan önemli izler ve parçalar günümüze kadar koruna gelmiştir. Ancak bu korunan parçalar sayesinde hafiri tarafından biraz problemli de olsa bir restitüsyon önerilebilmiştir.

(DIA) 14 x 40 m ölçülerindeki çok uzun dikdörtgen planlı 7 x 18 (ya da 5 x 13?) sütunlu ve 4,25 m yüksekliğindeki ahşap sütunlara sahip peristasis, 7,9 x 32 m uzunluğundaki cella'yı çevrelemektedir. Calla, doğusundaki pronaos'a açılmakta ve cella'da 5, pronaos'ta 2 olmak üzere toplam 7 sütun ile iki nefe ayrılmıştır.

(DIA) Panellere ayrılmış yapının duvarları, çok canlı renkli boyamalara sahiptir. Ele geçen boyalı parçalar, meander motifine ve figürlü tasvirler (atlar, arabalar ve

kalkanlar) işaret etmektedir. Ahşap üst yapıda, taştan yapılmış geison, kornişi bulunur. Ancak bu kornişin, çatı kirişlerinden aktarıldığı düşünülen mutulus plakası ile hiç alakası yoktur. (DIA) Karmaşık bir şekilde birleştirilen eğimli Lakonia tipi çatı kiremitleri, Korinth Tipi çatı kiremitlerini zamansal olarak açık bir şekilde aşarlar ve basit kırma çatıya (dört yöne eğimli) aittirler. Böyle bir örnek, Erken Arkaik Dönem'e tarihlenen Korinth Apollon Tapınağı'nın öncü tapınağında kesin olarak tespit edilmiştir. MÖ 600 yılından önce Olympia'daki Heraion'da başarılı bir şekilde uygulanmış Korinth buluşu olan alınlık, ilk önce MÖ 7. yüzyılın ortasından sonra (MÖ 650 sonrası) uygulanmış olmalıdır.

(DIA) Arkaik Dönem tapınağı, Pers savaşları sırasında yanıp kül olmuş ve aynı yerde MÖ 460 yıllarında çok parlak yeni bir tapınak inşa edilmiştir. Yapının planı, temel kalıntıları ve temel kazılarında elde edilebilmektedir. Bu plan Olympia Zeus Tapınağı'nın planı ile hemen hemen aynı olup ölçüleri de birbirine yakındır.

2-THERMOS/THERMUM APOLLON C TAPINAĞI (MÖ 625)

(DIA) Tapınak C: MÖ 625 yıllarına doğru Thermos'daki eski Tapınak B, Tapınak C ile yenilemiştir. Tapınağın inşasında Korinthli ustalar çalışmış olduğundan Korinth kentinde günümüze kadar ulaşmayan mimari hakkında bize sağlam bilgiler sunar. (DIA) Ahşap sütunlar Tapınak B ya da Mazarakis Artemis Tapınağı'nda olduğu gibi taş plakalar üzerine oturmaktadır.

(DIA) Dor düzenindeki peripteros planlı bu tapınağın dar olan ön ve arka yüzlerinde 5, yan yüzlerinde ise 15 ahşap sütun yer alır (1:3 oranlı): (7 m genişliğinde ve 32 m ya da 100 ayak (Hekatompedos) uzunluğundaki cella'ya sahiptir).

Tapınağın cella'sında tek sıra 10 sütun, cella'yı iki koridora ayrılmıştır. Cella'da 10 sütun yer alırken opisdodomos'da 2 sütun yer alır. Yapının üst kısmının boya bezemeli pişmiş toprak (terracotta) mimari elemanlardan oluştuğu anlaşılmıştır.

(DIA) Açık bir şekilde tasarlanmış tapınağın temel planı, çatı kiriş sistemi hakkında bilgi vermektedir. Cella ortasındaki destek sütunları üzerindeki arşitrav, omurga gibi tapınağın uzun aksını oluşturmaktadır. Bu omurgadan tavan kirişleri, uzun kenardaki cella duvarları üzerinden peristasis'teki sütunlara bağlanmıştır. Beşik çatının çatı kirişleri de aynı şekilde yerleştirilmiş olmalıdır. (DIA) Korunmuş olan

çatı terrakottalarına göre eski Tapınak B’de olduğu gibi **ön cephede bir alınlık**, arka cephede ise cella kısa kenarına doğru **tek yöne eğimli bir çatı** ile kapatılmıştır.

(DIA) Mitolojik konuları içeren çok sayıda renkli pişmiş toprak plakaların (**yani metopların**) ve ayrıca pişmiş topraktan korniş ile çatı kiremitlerinin ele geçmesi tapınağın üst yapısının restitüsyonunu mümkün kılmaktadır. Söz konusu renkli pişmiş toprak plakalar, **metopları** oluşturmakta idi ve tavan **kirişlerinin uçları** (yani trigliflerin) **arasında kalan boşlukları süslemekteydiler**. Bu kirişlerin uçları da aynı metoplarda olduğu **gibi dikine yivlendirilmiş pişmiş toprak levhalarla süslenmiştir**. Basit ancak güçlü biçimde **yapılmış friz**, alması olarak **kare biçimli resimli plakalar** ile sütunlar gibi dikey yönde yivlendirilmiş triglifler düzenli bir şekilde değişen mimari elemanlar, sütunları birbirine bağlayan kademesiz (**faskiasız, düz**) **arşitravin** üzerinde çatı kirişleri yer almaktaydı. **(DIA)** Çatı kirişinin (damlalık aşığı) üzerine ise dışa doğru çıkıntı yapan alt (**mutlus plakası üzerinde guttaeler**) ve ön kısmı **süslü dor geisonu oturmaktaydı**. Çatı ise büyük **dikdörtgen biçimli** ve köşeli pişmiş toprak çatı kiremitleri ile kapatılmıştı. Dikdörtgen biçimli kiremitlerin (**Stroter**) birleşim derzleri üzeri de kapama kiremitleri ile (**Kalypter**) kapatılmıştır (**Korinth Tipi**). Böylece ahşaptan yapılmış olan bu erken yapıda (yani **Thermos Tapınak C’de**) dor düzeninde daha sonra kanonikleşen tüm yapısal elemanların varlığını önceden görülmektedir.

Aynı döneme tarihlenen Thermos’daki küçük tapınak haricinde **Kalydon’da**, **Stratos’daki Sparthari’de** de pişmiş toprak boyalı triglif ve metoplar bilinmektedir. **Sparthari’de** yeni keşfedilen **oikos’da**, dorik friz yani **triglif-metop-frizi** bir duvarı süslemektedir. Ayrıca **Elis’te** ele geçen triglif-metop-frizleri de aynı şekilde duvar frizi olarak kullanıldığından **Sparthari’deki kullanımı teyit eder**. Hellenistik Dönem’e değin tüm yapı kısmen kopyalanan metoplarla korumacı bir yaklaşımla restore edilmiştir.

(DIA) Lokris Bölgesi’nde yer alan Kalapodi’deki Apollon Kutsal alanında, 1973 yılından itibaren sürdürülen kazı çalışmalarında bit **grup tapınak ortaya** çıkarılmıştır. Bu tapınak grubu, kesintisiz bir şekilde bir Miken Altarı’ndan başlamak üzere, Erken Arkaik Dönem’e tarihlenen uzun bir tapınak, **Arkaik bir Peripteros** ve

Klasik Döneme tarihlenen 6 x 14 sütuna sahip peristasisli bir tapınak olmak üzere düzenli bir gelişimi ortaya koymaktadır.

3-ARGOS HERAION I (MÖ 650-600)

(DIA) Vitruvius'a göre (III, 1), Argos Hera Tapınağı, Dorların atası olan Doros tarafından yaptırılmıştır. Dor tapınaklarının kökeni araştırılmak istenirse eğer, mutlaka Argos'taki bereketli ovada inşa edilmiş olan Hera Tapınağı'nı görmek gerekir. Burada eski tapınağın kalıntıları kısmen koruna gelmiştir ve bu kalıntılar bazı şeyleri tahmin ettirir ancak ne yazık ki çok fazla bilgi edinmemizi sağlamaz.

(DIA) Temenos, tepenin yamacına doğru üç teras halinde yükselir. En üst kısımda zamanında düzgünleştirilmemiş taşlardan inşa edilen MÖ 8. yüzyıl duvarı üzerinde Tapınak I yer alır. MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bu yapı, uzun dikdörtgen planlı ve ahşaptan inşa edilmiştir. MÖ 423 yılında bir yangında tamamen yanmıştır. Çünkü Hera Rahibesi Chryseis'in uyuması sonucu meşale önündeki süsleme elemanları yanmış ve yangın başlamıştır (Paus. II, 19,4). **(DIA)** 20 m uzunluğundaki *stylobat* dışında yapıdan geriye hiçbir şey kalmamıştır.

Söz konusu *stylobat*, en erken tapınak biçimlerine göre, terasın taş kaplamasından çok az yükselmektedir. Ayrıca buna ek olarak sadece 3 sütunun, uzun yıllar aynı yerde durmasından dolayı oluşan izler koruna gelmiştir (alt çap: 0,79 m ve mesafe ise: 3,50 m). Sütunlar en geniş aralığında (yaklaşık 4 ½ x alt çap) ahşap bir üst yapıyı taşıyor olmalıydılar. Taş kaideli sütunlar ahşaptandı ya da Delphi'deki ilk Pronaia-Tapınağı'nın sütunlarında olduğu gibi belki de çoktan taş mimariye geçilmişti?

Argos Hera Tapınağı'nın bunun gibi diğer birçok problemi henüz çözümlenmemiştir. Tapınağın tamamlanan planı da çok tahminidir. (peristasis'i 6 x 14 ya da 5 x 14 sütunlu, çarpıcı şekilde 10 x 36,30 m ölçülerinde geniş bir cella, Pronaos'taki antalar arasında ikişer sütun ya da peristasis sütunlarını içermeyen 7 m genişliğinde bir cella). Sadece kesin olan burada bir peripteros'un varlığıdır. **(DIA)** Bu tapınak, Peloponnesos yarımadasında bilinen Mazaraki ve Isthmia'dan da daha eski bir peripteros'tur. Kyklopien tarzda inşa edilmiş olan tapınağın teras duvarı, Geometrik Dönem'e tarihlendiğinden MÖ 8. yüzyılda tanrıça için bir yapının varlığı

tahmin edilmektedir, belki de burada küçük bir Naikos'a sahipti. Söz konusu bu naikos hakkında ancak ele geçen pişmiş toprak modeller örnek oluşturabilir.

(DIA) Kutsal alandaki gerçek yaşam ve işler, görünüşe göre tapınağın alt terasındaki ikinci terasta gerçekleşmiştir. Bu teras üzerinde kendine has yapılar olan **adalar, gizemli kültler ve Hera Tapınağı II** (MÖ 420/400) etrafında ziyafet alanları olarak gruplandırılmışlardır.

(DIA) Hera I Tapınağı'nın hemen altındaki yamaca yaslanmış olarak MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olan **iki Stoa yer** almaktadır (3 ve 4). Bu her iki **Stoa** günümüze kadar koruna gelen en **eski dorik Stoa örneğini oluşturur** ve bunlar **yeni bir yapı tipi olarak insan yaşamına girer.**

(DIA) MÖ 6. yüzyılın sonunda orta terasın batı tarafına bir **ziyafet evi (Banketthaus)** inşa edilmiştir (6). Bu da yeni bir yapı olarak karşımıza çıkar. Ziyafet evinde, dört bir tarafından sütunların dikdörtgen bir avluyu çevrelediği bir **peristil**, yavaş yavaş içteki peristasis'e dönüşür. Bu ilginç yapının kuzey tarafına üçerli olmak üzere 12'şer klinenin birleştirilmesiyle **burası bir yemek salonuna** dönüştürülmüştür.

Eski tapınağın bir yangın sonucu tahrip olmasıyla orta terasın merkezinde **Hera Tapınağı II** (MÖ 420/400) inşa edilmiştir. Tapınağın yapılış tarihi yaklaşık olarak MÖ 420 ile 400 yılları arasındadır. Pausanias bu tapınak dışında hiç bilinmeyen **Argoslu Eupolemos'u** yapının mimarı olarak bildirir. Tapınağın 17,30 x 36,90 m ölçülerinde korunmuş olan stylobatı dışında üst yapıya ait parçalar ile heykeltıraşlık eserlerine ait parçalar (alınlık figürleri, her iki cephede yer alan metoplar) da ele geçmiştir.

- Argos Hera Tapınağı, MÖ 630-600 yıllarına tarihlenen, 6x14 veya 5x14 sütun sayılı bir tapınaktır. Sadece 3 sütunu korunmuş olan tapınağın sütun yüksekliği 4,5d oranındadır.
- Geometrik dönemden itibaren buluntu veren kutsal alanda bu evreden bir teras duvarı ve 6. yy içine tarihlenen 2 stoa ve bir ziyafet evi tespit edilmiştir.
- Buluntular ağırlıklı olarak MÖ 7.-5. yy'a tarihlenmektedir.

4- TEGEA, ATHENA ELEA TAPINAĞI (MÖ 7. yy)

(DIA) Tegea'daki Athena Tapınağı, Arkaik Dönem'den itibaren Yunanistan'ın en önemli dini merkezlerinden birini oluşturmuştur.

Tegea'daki Athena Alea kutsal alanındaki eski tapınak, MÖ 394 yılında yanarak tahrip olmuştur. Eski tapınağın kalıntıları son zamanlarda araştırılmış ve MÖ 7. yüzyıla tarihlenen bu tapınağın **6x18** sütunlu bir peripteros olduğu, **pronaos, opisthodomos ve üç nefli, ahşap sütunlu** ve iki katlı bir cella'dan oluştuğu ortaya konmuştur. Bu tapınak, Olympia'daki Heraion'a olasılıkla model oluşturmuştur. Yanan eski tapınak yerine, yeni tapınak MÖ 370-350 yıllarında ünlü heykeltıraş ve mimar **Skopas** tarafından yapılmıştır.

